

GÜNÜMÜZÜN DEĞİŞEN KOŞULLARINDA DEVLETİN EKONOMİDEKİ ROLÜ VE ULUSAL BAĞIMSIZLIK

Prof. Dr. Mehmet A. CİVELEK[†]
Yrd. Doç. Dr. M. Banu DURUKAN[‡]

Devlet, temel dayanaklarını egemenlik, hükmetme, siyaset ve hukuk öğelerinin oluşturduğu soyut bir oluşumdur. Bu oluşumun var oluş nedenleri olan işlevlerini yapabilmesi, yükümlülüklerini yerine getirebilmesi icra (hükmetme) gücüne sahip siyasi bir ünitenin, yani hükümetin varlığını gerektirir. Hükümet farklı görüşlere sahip siyasi grupların hukuksal bir bileşkesi olarak devlet mekanizmasının işleyişine yön veren icra gücünün simgesidir. Bu noktadan hareketle, dikkatler devlet ve hükümet kavramları arasındaki farka yönlendirilebilir. Devlet kavramının kapsamı hükümet kavramının kapsamına göre, daha geniştir. Zira, devlet kavramı icra erkinin ötesinde yasama ve yargı erklerini de kapsamına alır.

Bu iki kavram, çoğu kere, birbirlerinin yerine kolayca ikame edilirse de, bu çalışmada devlet kavramı, hükümet kavramını da içine alacak biçimde, daha geniş kapsamlı siyasi bir ünitenin simgesi anlamında kullanılacaktır. Amacı günümüzün değişen koşullarında devletin rolünü, ulusal bağımsızlık öğesini ön planda tutarak, açıklamaya yönelik bu çalışma şu 3 ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, devletin varoluş nedenleri, devletin vazgeçilemez görevleri/ yükümlülükleri nedir sorusuna verilecek yanıtlar çerçevesinde, çalışmanın amacını gerçekleştirmeye olanak sağlayacak kavramsal bir altyapı oluşturulacaktır. Bunu izleyen bölümde ise, günümüzün koşulları, "globalleşme" kavramı baz alınarak incelenecektir. Halen pek çok ülkeyi etkileyen krizler de bu baz kapsamında ele alınacaktır. Son bölümde ise, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından, devletin bugünkü koşullar altında üstleneceği rol ile ilgili öne sürümlere, ulusal bağımsızlığın korunması hususunda gösterilmesi gerekli duyarlılık ön planda tutularak, yer verilecektir.

I. Devletin Varoluş Nedenleri

Modern devlet anlayışının oluşmasını tarihsel bir süreci tarama gibi zorlu bir çaba içine girmeden, devletin varoluş nedenleri, Friedman (1967)'den esinlenerek, şu soru bazında incelenebilir: Devlet kim için vardır? Diktatörlerin, ekonomik /politik /sosyal açıdan güçlü grupların verecekleri yanıtlar kapsam dışında tutulursa, bu sorunun çağdaş yanıtı, kuşkusuz şu olacaktır: Devlet "*birey*" için, *bireyin refahı ve mutluluğunu gerçekleştirmek* için vardır. Buna göre, devletin varoluşunun temelinde bireye, bireyin onuruna *saygı* var-

[†] Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, (İngilizce) İktisat Bölümü.

[‡] Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, (İngilizce) İşletme Bölümü.

dır; onun refahının, mutluluğunun gerçekleşmesi için çaba vardır. Bu saygının yokluğu, devletin köksüzlüğünün (yüzeyselliğinin) bir kanıttır.

Öte yandan J.S. Mill'e dayanarak, devleti bir "*organik yapı*" olarak da niteleme olanağı vardır¹. Bu niteleme ile de devletin bir canlı gibi doğması, gelişmesi vurgulanmak istenmektedir. Buradan hareketle, şu sorular yöneltilebilir: Devletin doğuş nedenleri nedir? Gelişmesini kim sağlayacaktır? Bu soruların tek yanıtı ise, *bireyler (ve onların gereksinmelerinin karşılanması)* olacaktır.

Devlet çok farklı mikro birimlerden oluşan karmaşık bir bütünlüktür. Bu bütünlük devlet mekanizması olarak da adlandırılabilir. Ancak, bu mekanizma bir şema olarak vardır ve kendi kendine hareket etme olanağından yoksundur. Bu mekanizmayı hareket ettirecek faktör nedir? Yanıt: *Bireyler*. Yani devlet mekanizmasının amaçlarını ve işlevlerini gerçekleştirmek için bireylere gereksinme vardır. *Devlet gücü*, ancak ve ancak, bireylerin devlet mekanizmasında aktif görev almaları ile soyutluktan somut, gözlemlenir biçime dönüşür.

Devlet gücünün niteliği, daha başka bir deyişle, devletin yüklendiği görevleri yerine getirmedeki *etkinliği*², yalnızca, devlet mekanizmasında aktif görev alan bireylerin yeterliliklerinin, niteliklerinin bir türevi değildir. Devletin etkinliği, devletin hizmetinde olduğu bireylerin devlet mekanizmasının işleyişinde göze çarpan çarpıklıklar karşısında gösterecekleri duyarlılık ve çarpıklıkları düzeltme konusundaki kararlılık düzeylerine, iradelerinin güçlülüğüne de bağlıdır. Buna göre, bireyler, bir bütün olarak, yasalar ve etik kuralları çerçevesinde devletin mekanizmasının etkin işleyişini, kendi kişisel çıkarlarının üzerinde tutarak gerçekleştirmek zorundadırlar.

Bu aşamada sorulması gerekli soru şudur: Devlet yüklendiği görevlerini hangi "politik zemin" üzerinde yerine getirmelidir? Başka bir ifade ile, devlet mekanizmasının işleyişinde, bireye saygıya en öncelikli sırayı veren politik ortam nedir? Yukarıda açıklananların ışığı altında, bu soru için verilebilecek yanıt, "*bireyin özgürlüğü*" ögesi çerçevesinde şu olabilir: Bireye saygı onun *ekonomik ve politik özgürlüklerini* gözetmekle, korumakla gerçekleşir. Öte yandan, birey de, bu özgürlüklerini ancak devlet aracılığı ile koruyabilir.

Bireyin özgürlüğü için en ciddi tehlike, ekonomik ve politik gücün belirli kişilerde veya belirli gruplarda tekelleşmesidir. Bu tür tekelleşmeye, ancak, destekleyici kurumları ile sağlamlaştırılmış, *demokratik* bir zemin üzerinde işlevlerini sürdüren *hukuk devleti* engel olabilir. Bu nitelikteki devlet bireysel özgürlüklerin ödün vermeyen yansız koruyucusudur. Hukuk devleti, diğer bir deyişle, bireysel özgürlüklerin korunmasında en büyük güvencedir. Bu nitelikteki devlet mekanizması ise, ancak ve ancak, şu nitelikteki bireylerce hayata geçirilebilir:

a) Eğitim düzeyi yüksek, gözlemlerini, deneyimlerini ve bilgisini yansıtan davranış sergileyebilen; diğer bireylerle ve toplumsal kurumlarla olan ilişkilerde her zaman yasal ve ahlaki kodlara uyan,

b) Kişisel ve toplumsal sorunların çözümünde tartışmaya açık ve uzlaşmacı tutum sergileyen,

¹ "Representative Government" ilk kez 1861'de basılmıştır. Çalışmada, 1971'deki yeniden basımı kaynak olarak kullanılmıştır. (Bkz. s. 46)

² Etkinlik basit olarak, devletin yüklendiği görevleri yerine getirmede en az yitirimle kaynak kullanımı olarak tanımlanabilir.

- c) Devletin bireyin kendisi için var olduğu konusunda inançlı olan,
- d) Devlet mekanizmasının işleyişinde üzerine düşen yükümlülükleri/ görevleri, var olan yasalar ve ahlaki kodlar çerçevesinde, bilinçli ve eksiksiz yerine getirebilen,
- e) Devlet mekanizmasının işlemesinde meydana gelebilecek uygulama hatalarını ve bunların düzeltilmesi yönündeki görüşlerini, gönüllü örgütsel kitle kuruluşları, yolu ile dile getirme/duyurma alışkanlığı edinmiş olan.

Yukarıdaki niteliklere sahip olan bireylerin oluşturduğu toplumlarda devlet kendine körü körüne itaat edilmesi gereken korku saçıcı bir ünite olarak algılanamaz, kabul edilemez. Bireylerin, demokratik zeminde, devlet faaliyetleri ile ilgili çarpıklıkları korkusuzca sorgulama ve gerekli önlemlerin alınması için aktif katkıda bulunabilme olanakları olduğundan, bu toplumda devlet, "etkin bir devlet" olarak işlevlerini sürdürebilir.

"Hukuk" devleti, bir kez daha önemle vurgulanmalıdır ki, özgürlüklerin kullanımı için en güvenilir araçtır. Bu noktadan hareketle, şu soruyu yöneltme gereği vardır: Özgürlük, toplumu oluşturan gruplara göre nasıl sınıflandırılabilir? Daha farklı bir deyiş ile, bir toplumdaki firmalar, çalışan kitleler, yatırımcılar, tüketiciler ve girişimciler için "özgürlük" ne anlama gelir?

Bu sorunun yanıtı sistemli bir biçimde şöyle verilebilir:

Firmalar için : Üretim, finansman, yatırım, pazarlama faaliyetlerini ve personel politikalarını çıkarlarına uygun olarak sürdürme özgürlüğü.

Çalışan Kitleler için : Çalışma alanlarını seçme ve değiştirme özgürlüğü.

Yatırımcılar için : Risk ve getiri tercihlerine göre, fonlarını yatırım alanlarına/araçlarına tahsis etme özgürlüğü.

Tüketiciler için: Tercihlerine, gelirlerine göre, tüketim mallarını seçme, kullanma özgürlüğü.

Girişimciler için: Üretim sürecinde kullanılacak teknolojiyi (kapital/ işgücü oranını) belirleme özgürlüğü.

Devlet bu belirtilen grupların özgürlüklerini korumak için vardır.

Yukarıda özgürlük için tehlikenin ekonomik/ politik gücün belirli kişilerde ve gruplarda tekelleşme olduğu vurgulanmıştır. Hemen bu noktada önemle belirtilmelidir ki, "özgürlük" için diğer ciddi potansiyel bir tehlike de devletin işlevlerini yerine getirebilmek için gereksinme duyduğu gelirler ile yaptığı harcamalar arasındaki dengenin bozulmasıdır. Devlet giderlerinin gelirlerine göre artan bir hızla büyümesi, ister istemez, devleti ekonomik işlemlere aktif taraf olarak katılmaya yöneltecek, ekonomide ağırlığını artıracaktır³. Bu durum, hiç kuşku yok ki, ekonomiyi oluşturan birimlerin, dolayısı ile de bireylerin "özgürlükleri" üzerinde olumsuz etkiler doğuracaktır.

³ Devletin gelirlerinin büyük bir yüzdesi vergiden sağlanır. Devlet elde ettiği bu gelirler ile yapacağı harcamalarını finanse etme olanağı bulur. Devlet gelirleri (D_G) ve harcamaları (D_H) arasında denge ($D_G = D_H$) ile sağlanır. D_G , ekonomik sistemden satın alma gücünün çekilmesi, D_H sisteme satın alma gücü salınması olarak yorumlandığında $D_G < D_H$ 'nin sürekliliği, ulusal ekonomik sistemdeki tüm ekonomik/ politik/ sosyal dengelerin bozulmasına neden olur.

II. Günümüz Koşulları

1980'lerde merkezi planlama sistemini simgeleyen "demir perdenin" yok olması ve ya yok edilmesi ile başlayan *yeni dünya düzeni*, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öncülüğündeki kapitalist Batı ülkelerinin dünya ekonomisine kendi çıkarları doğrultusunda yön vermesine olanak sağlamıştır. Bu yeni düzenin ideolojik dayanağı kapitalizmdir. Özellikle, bilgisayar ve telekomünikasyon teknolojisindeki gelişmeler kapitalizmin "global" ekini kolayca almasını sağlamıştır. Zira bu baş döndürücü teknolojik gelişmeler, global kapitalizm için ulusal sınırları mal / hizmet / para akımları için engel olmaktan çıkarmış, dünyanın sınırsız hale (borderless world) dönüşmesine olanak sağlamıştır.

1990'lara egemen olan global kapitalizm, 19. Yüzyıl "Koloni Düzeni"nin modernleşmiş yüzünden başka bir şey değildir. Bunun ötesinde, amaçları kendi ulusal çıkarlarını gözetmek olan bugünün gelişmiş ülkelerinin davranışı ile, dünün koloni yöneticilerinin davranışları arasında büyük bir benzerlik vardır. Örneğin, dünün koloni idarecilerinin üzerinde yoğunlaştığı iki husus vardır: 1) Yerel kuruluşları, yerel idarecilerle birlikte yönetme, 2) Yerel halk için yararlı olarak algıladıkları (gerçekte, kendi çıkarları için en uygun olan) politikaları ve stratejileri formüle etmek (Gupte, 26 Ekim 1998, s.4). Bir yüzyıl boyu süregelen gelişmeler sonucu, bu iki husus niteliksel olarak bazı değişikliklere uğrasa da günümüzde de geçerliliklerini korumaktadır. Hemen ilave edilmelidir ki, global kapitalizmde, dünün koloni idarecilerinin yerini IMF (Uluslararası Para Fonu), WB (Dünya Bankası) gibi ABD destekli kuruluşlar, uluslar ötesi şirketler ve global yatırımcılar almıştır demek bir abartı olmayacaktır.

Yeni dünya düzeninin işleyişini açıklamak için, önce, günümüz ülkelerini, ekonomik/ sosyal/ politik niteliklerine göre, şu iki gruba ayırmakta yarar vardır: a) Gelişmiş ülkeler ve b) Gelişmekte olan ülkeler. Birinci grupta yer alan ülkelerin yeni dünya düzeninde ayrıcalıklı bir konumu vardır. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerin şu temel ortak özelliklerinin vurgulanması gerekir:

i) Mülkiyet haklarına, hür girişimcilik, fiyat mekanizması ve rekabet etme esaslarına dayalı serbest piyasa sistemine ve bu sistemi destekleyici köklü yasal düzenlemelere sahip olmaları.

ii) Kapitalizm ile demokrasinin birbirinden ayrılmaz, birbirleri ile özdeşleşmiş iki öge olduğu inancının benimsenmesi ve bu benimsemeyi yansıtan değer yargılarının varlığı.

iii) Dünyanın tümünü bir pazar olarak kabul eden uluslar ötesi firmaların anavatanları olmaları.

Yeni dünya düzeninde, bu temel ortak özellikleri ile gelişmiş ülkeler, ABD önderliğinde, kendi çıkarlarını korumak amacı ile şu misyonu üstlenmişlerdir: Kapitalizmin ve onun değerlerinin globalleşmesi. Berlin duvarının yıkılması ile başlayan ve bugünlere dek süregelen zaman dilimine, bu misyonu başarıya ulaştırmak için gelişmiş ülkelerce gerçekleştirilen girişimler damgasını vurmuştur.

Bu misyon ile karşıt gruba, yani gelişmekte olan ülkelere verilmek, benimsetilmek istenilen mesaj şudur: "Bizim eriştiğimiz yaşam standartlarına ulaşmak isteniyorsa, bize benzemelisiniz. Önce bizim "*consumer*"larımız gibi davranmalısınız. Bunu başardıktan sonra da sağlıklı demokrasinin gerektirdiği koşullara sahip olursunuz. Bu aşamaların başarı ile tamamlanması sizi (egemenliğimiz altındaki) "global village" in tam üyesi yapacaktır."

Hızlı nüfus artışı, kronik bütçe açıkları, dış ticaret açıkları, yüksek enflasyon, yaygın işsizlik ve gizli işsizlik gibi etmenler nedeni ile, ekonomik/ politik/ sosyal yapıları istikrarsız olan ülkeler, gelişmekte olan ülkeler olarak tanımlanmaktadır. "Gelişmekte olan" nite-

lendirmesi, önemle vurgulanmalıdır ki, "gelişmiş"e göre bir "eksikliğin", bir "geriliğin" ifadesidir. Buna göre, yeni dünya düzeni genel anlamda, eşitsizliğin düzenidir. Eşitsizliğin simgesi olan (>) işaretine dayanılarak, yeni dünya düzeninin temel niteliği şöyle de belirtilebilir: Düzenin egemen güçleri olan gelişmiş ülkeler (>) işaretinin solunda, diğer grup da (>) işaretinin sağında yer almaktadır. Yeni dünya düzeninde dayatma ve yaptırım gücünün yönü soldan sağdır. Hemen ilave edilmelidir ki, gelişmiş ülkelerin sahip olduğu bu dayatma ve yaptırım gücünün kullanımında ABD'nin iradesi ve takdiri önemli ağırlık taşımaktadır.

Bu aşamada şu iki soruna kısaca değinmekte yarar vardır: 1) Gelişmiş ülkelerin dayatma ve yaptırım gücünün temel kaynağı nedir? 2) Gelişmekte olan ülkelerin, yeni dünya düzenindeki bu konumlarını kabullenmekteki nedenleri nedir? Bu düzende kendilerinden neler istenmektedir?

1. Gelişmiş ülkelerin yeni dünya düzenindeki egemenliklerini bu iki temel noktaya indirgeyerek açıklama olanağı vardır: a) Bu ülkeler uluslar ötesi firmaların ve global yatırımcıların anavatanıdır, b) bu firmalar ve global yatırımcılar kendi çıkarlarını maksimize etmek için kendi ulusal sınırlarının dışına çıkmak ve pazarlarını/ yatırım alanlarını genişletmek zorundadırlar.

Burada üzerinde önemle durulması gereken husus ise şudur: Bu firmaların/ global yatırımcıların çıkarları ile bu ülkelerin ulusal çıkarları bir bütündür, özdeşleşmişlerdir. Uluslar ötesi firmalar bilgi üretimi ve yeni buluşlarla üretimdeki etkinliği artırmada, telekomünikasyon ve bilgisayar alanında baş döndürücü hızlı gelişmelere öncülük eden ve bu ülkeler için "bilgi çağını" açan kuruluşlardır. Öte yandan, global yatırımcılar da "güneşin batmadığı" global finans piyasalarında kısa/ uzun süreli yatırımlarından en az riskle en fazla getiriyi sağlamayı amaçlayan finansal buluşları, bilgisayar teknolojisinden ve modern telekomünikasyonun sağladığı olanaklardan yararlanarak, uygulamakta ve kendi ülkelerinin ulusal çıkarlarına katkılarda bulunmaktadır. Buradan hareketle şu gerçek vurgulanabilir: Dünya ticaretini oluşturan malların, global finans piyasalarındaki işlemlerinin tümüne yakın kısmı bu dünya firmalarının ve yatırımlarının (dolaylı/ dolaysız) kontrolü altında yapılmaktadır⁴. Dünya ticaretine ve finans piyasalarına egemenlik ise, gelişmiş ülkelerin güç kaynağını oluşturmaktadır.

Bu nedenle de, gelişmiş ülkeler kendi ulusal çıkarları için bu denli öneme sahip firmalar/ global yatırımcılar için, onların uluslar ötesi piyasalarda "özgür" olarak işlevlerini sürdürebilmelerini sağlayacak ortamı, koşulları hazırlamaya ve bu hususta ortaya çıkacak engelleri, sınırlamaları kaldırmaya öncelik vermek zorundadır.

2. Gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik gelişmede mesafeler alabilmek için (veya şu andaki ekonomik konumlarını korumada bile), gelişmiş ekonomilerin parasal yardımlarına, dış borçlara, dıştan teknoloji, know-how transferlerine gereksinimleri vardır. Bunların sağlanamaması halinde, ekonomik/ sosyal/ politik yapılarında radikal değişmelere yol açacak çöküntülerin meydana gelme olasılığı artacaktır. Gelişmekte olan ülkeler global kapitalizmin mesajını, bu olasılığı minimuma indirme olanağı olarak kabul etmektedirler (veya kabul etmeye adeta zorlanmaktadır).

⁴ Bu uluslar ötesi kuruluşlar, Birleşmiş Milletleri oluşturan üyelerin 9'u dışında kalan 182 üyesinin ekonomisinden daha fazla ekonomik gücü kontrolleri altında bulundurmaktadır (Barlow ve Clarke, 1998, s. 3).

Ulusal kültürel değerleri, ekonomik/ politik/ sosyal yapıları gelişmiş ülkelere göre oldukça farklı olan gelişmekte olan ülkelerin bu "mesajı" kabullenmeleri, onların aynı zamanda şu "ödevleri" yapmalarını zorunlu hale getirmektedir.

a. Uluslar ötesi firmaların/ global yatırımcıların "özgürce" faaliyette bulunmalarına olanak sağlayacak koşulları ulusal sınırları içinde sağlamak ve güvence altına almak.

b. Kendi ulusal sınırları içinde yaşayan bireylerin, yeni dünya düzenine veya global kapitalizmin mentalitesine uyum sağlayacak niteliklere ve görüşlere sahip olmalarını sağlamak.

c. Özel sektöre ait firmaların ekonomik faaliyetler içinde paylarını ve global pazarlarda rekabet edebilme güçlerini artırıcı her türlü önlemleri almak.

d. Devleti demokratik bağlamda yeniden yapılandırmak, daha açık bir deyişle, devletin ekonomideki rolünü azaltıcı her türlü önlemi almak, özellikle özelleştirmeye (kamu iktisadi teşebbüslerini özel sektöre devretmeye) önem vermek, devletin bütçe açıklarını asgari düzeye indirerek, harcamalarını sınırlayarak, onu optimal bir büyüklüğe erdirmek.

Bu noktada doğal olarak şu soru yöneltilebilir: Bir ülkenin bu ödevleri yapmada kendi olanakları dahilinde gereken çabayı a) *göstermesi* ve b) *göstermemesi* halinde karşılaşacağı olası durumlar nelerdir?

Gelişmekte olan bir ülkenin yukarıda belirtilen ödevleri yapması, kuşkusuz, bir özveri, meydana gelecek sıkıntılara, zorluklara (kemer sıkıma) katlanmayı gerektirir. Bu denli bir "fiyat" ödeyerek global kapitalizmden satın alınan ekonomik refahın artması/ demokrasinin yerleşimi ile *bekleyişlerin* gerçekleşme olasılığı, bu ülkelerin var olan yapısal sorunları göz önüne alındığında, çok düşüktür. Ödenen yüksek fiyata karşılık bekleyişlerin gerçekleşme olasılığının düşüklüğü, ödevlerini yapan ülkelerin "krizlerle" karşılaşma, yani ekonomik/ sosyal/ politik yapılarında ciddi çalkantılar oluşturma olasılığını artırmaktadır.

"Ödevleri" yapmayı kabul etmesine rağmen, kusurlu hareket eden bir ülke de, gelişmiş ülkelerce (onların firmaları, yatırımcıları tarafından) cezalandırılma ile karşılaşabilir. Cezalandırma, gerek uluslar ötesi firmaların gerek global yatırımcıların o ülkeyi terk etmesi biçiminde olacaktır. Bu terk ediş, zaten sorunlu olan ülke ekonomisinde, özellikle finansal sisteminde, çöküntülere neden olacaktır.

Kısaca belirtmek gerekirse, gelişmekte olan ülkeler kriz - çöküntü gibi tek yönlü bir yol üzerinde yeni dünya düzeninde varlıklarını sürdürmektedirler. Bu durumu, gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş olan ülkeler arasında artan hızla genişleyen *gelir düzeyleri aralığının* varlığı ile kanıtlamak mümkündür.

III. Sonuç: Değişen Koşullar, Devletin Rolü ve Ulusal Bağımsızlık

Şimdiye dek açıklananların ışığı altında, devletin tanımlanmasında önemli olan şu hususları tekrar vurgulamakta yarar vardır:

1. Devlet bireylerinin refahı ve mutluluğu için vardır.
2. Bireyler gibi, toplumu oluşturan firmalar, çalışanlar, yatırımcılar, tüketiciler, girişimciler gibi gruplar da özgürlüklerini, ancak devletin varlığı ile korurlar.
3. Özgürlüklerin koruyucusu, güvencesi niteliğinde olan devlet, işlevlerini hukuk devleti olarak, demokratik bir zemin üzerinde sürdüren devlettir. Bu nitelikte bir devlet yapısı, toplumu oluşturan bireylerin bilinçli olmalarının, yasalara ve ahlaki kodlara uyum-

daki ve de devlete karşı sorumluluklarını eksiksiz olarak yerine getirme hususundaki iradelerinin, kararlılıklarının ürünüdür.

4. Hukuk devleti, işlevlerini yaparken ortaya çıkabilecek hatalar, çarpıklıklar hususunda bireylerin, gönüllü örgütsel kitle kuruluşlarının yapacakları önerilere, uyarılara açık olan ve yapısında gerekli değişiklikleri yapabilecek güçte olan devlettir. Hukuk devleti, işlevlerini en etkin biçimde sürdürmeyi amaç edinen siyasal bütünlüğün ve uzlaşmanın bir simgesidir.

5. Devletin kimliğinde demokratik/ hukuk öğelerinin, bir bütün olarak, yer alması, o toplumun ekonomik/ sosyal/ politik yapılarının istikrarlı bir dengede olmasını sağlar. Dengeden geçici sapmalar olabilir. Fakat bu sapmalar kronik krize/ çöküntüye neden olacak boyutlara ulaşamaz. Bilinçli önlemlerin alınması, gerektiğinde de köklü yapısal değişimler gerçekleştirilmesi ile, sistemde dengeler yeniden oluşturulur.

Özellikle, tekrar altı çizilmelidir ki, devletin hukuki/ demokratik nitelik kazanması, o toplumu oluşturan bireylerin ekonomik ve politik açılardan özgür olmalarına bağlıdır. Bireyin ekonomik özgürlüğü eriştiği refah, yaşam düzeyinin bir türevidir. İşsiz (yani geliri olmayan) veya gereksinmelerini eksiksiz karşılayacak ve de gelirin bir bölümünü, istemediği halde, tasarruf etme olanağı bulamayan bireyin ekonomik özgürlüğünden söz edilemez. Kendini ekonomik düşkü içinde bulan bireyin yasaların/ ahlaki kodların sınırladığı çerçeve dışına çıkma olasılığı yüksektir.

Bireyin yaşamını refah/ mutluluk içinde sürdürmeye yeterli ekonomik gelirin, yani *kaytıl* bir üretim sürecine katılım ile elde edilen parasal karşılığın varlığı yalnız ekonomik özgürlüğe sahip olmanın değil, aynı zamanda da politik özgürlüğün (sağlıklı demokratik koşulların var olduğu ortamda seçme/ seçilme, fikirleri gönüllü demokratik kitle örgütleri içinde tartışabilme, uzlaşma sağlama) gerçekleşmesi için en öncelikli koşuldur⁵.

1980'lerden günümüze dek süregelen değişimler, teknolojik gelişmeler ve global kapitalizm ideolojisinin, bir bütün olarak, ulusal sınırları zorlamasından, onları bir engel olarak ortadan kaldırmayı amaçlamasından kaynaklanmaktadır. Bu iki oluşum (teknolojik gelişmeler ve ideoloji), özellikle "devlet" için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır (The Economist Survey, 20 Eylül 1997, s. 5).

Burada üzerinde durulması gereken hususlar şunlardır:

a. Bir ideoloji olarak global kapitalizm, gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında, "devlet yapısı" üzerinde bir dış baskı oluşturmakta, zaten sorunlu olan ekonomik, politik ve sosyal yapıları sarsmaktadır.

b. Batı ülkelerinin ekonomik, politik, sosyal ve kültürel değerlerinin, yargılarının yansımaları olan global kapitalizm, IMF ve WB öncülüğünde gelişmekte olan ülkelerin (veya hükümetlerinin) önüne bir *çözüm paketi* olarak sürülmekte ve bunun uygulanması için dayatılmaktadır. Bu "paket" her ne kadar bireysel ekonomik, politik özgürlüklere yer verse de, devlet mekanizmasının etkin olarak çalışmasını sağlayan önlemler içerse de, uygulanabilmesi için şu iki aracın ulusal sınırlardan engelsiz girmesine dayanmaktadır: Uluslar ötesi firmalar ve global yatırımcılar. Önce de belirtildiği gibi, bu paketin asıl amacı, bu iki aracın, dolayısı ile, onların anavatanları olan ülkelerin çıkarlarına hizmettir. Buna dayanarak şu vurgulama yapılabilir: Bir devlet mekanizmasında yapısal çarpıklıklar, bireysel özgürlükler konusunda sorunlar varsa, bunların çözümü dış güçlerin dayatması ile gerçekleş-

⁵ Kayıtdışı bir üretim sürecine katılım ile elde edilen kayırdışı gelirlerin düzeylerinin yüksekliği ve sürekliliği, toplumda ekonomik/ politik/ sosyal nitelikli açmazlara, ciddi sorunlara neden olur.

mez. Bu öne sürümü destekleyici gerçek kanıtlar, bugün bu "paketi" açmış olan Endonezya, Tayland, Kore, Meksika, Rusya ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki ciddi krizlerdir.

Bu aşamada sorulması gerekli soru şudur: Gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri niçin bu "dış dayatmayı" kabul etmekte, Krize rağmen bu ülkeler IMF ve WB destekli önlemleri neden hala uygulamaktadırlar? Bu sorunun en uygun yanıtı şu atasözü ile verilebilir, "denize düşen yılanı (bile) sarılır". Daha açık bir ifade ile, kronik işsizlik, yüksek enflasyon, bütçe açıkları kısılacı içindeki bu ülkelerin dış yardıma, kredilere, dış kaynaklı teknolojiye, know-how transferlerine gereksinimleri vardır. Bu bir ekonomik gereksinimdir. Bu bir düşküdüdür. Bu nedenle, bu ülkeler, bir çıkış yolu bulmak için "yılanı" sarılmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, düşkü içinde olmak, ekonomik açıdan yetersiz olmak bağımsızlıkla bağdaşmaz.

Halen, bazı politik nedenler ve şimdilik kaydı ile geri plana itilmişse de MAI (Multilateral Agreement on Investment: Çok Taraflı Yatırım Anlaşması) er veya geç gündeme yeniden gelecektir. MAI gerçekte, bürokratlar ve uluslar ötesi firma yöneticileri tarafından hazırlanıp, ABD destekli uluslar ötesi firmaların haklarını, devlete karşı tanımlayan bir "anayasa"dır. MAI "firma"yı ve "devlet"i aynı platformda, iki eşit taraf olarak görmekte fakat haklar konusunda, firma haklarının tanınmasına ve korunmasına öncelik vermektedir.

Yeni dünya düzeni, teknolojisi ve "ideolojisi" ile, güçlü Batı ülkelerine, gelişmekte olan ülkelere, ulusal sınırları içinde ulusal bağımsızlığın simgesi olan devlete nelerin yapılabacağı/ nelerin yapılmayacağı hususlarında direktifler verme olanağı sağlamaktadır. Daha farklı bir deyişle, devlet, bu yeni düzende, dış kaynaklı baskılar, dayatmalarla karşı karşıyadır.

Batılı ülkeler, kendi uluslar ötesi firmalarının ve yatırımcılarının çıkarlarını maksimize etmeyi amaç eden bir *ekonomik gelişme yöntemini*, gelişmekte olan ülkelerin önlerine koymaktadır. Bu yöntem, gerçekte, gelişmekte olan ülkelerin tarihsel kültürel değerlerini, toplumsal yargılarını göz ardı ederek, a) kendi kültürel değerlerinin/ yargılarının üstünlüğünü bu ülkelere kabul ettirme, b) uluslar ötesi firmaların ürettikleri malları talep edecek tüketicilerin sayısını artırma ve c) global yatırımcılarına ulusal sınırlar içinde hızlı girip/ çıkma olanakları hazırlayarak, en yüksek getiriye sağlama amaçlarını gütmektedir⁶.

Bu *yöntem* ile, gelişmekte olan ülkelere benimsetilmeye çalışılan "globalleşen piyasalarda rekabet edebilme gücünün artırılması" görüşü önemli bir hususu gözlerden uzak tutmaya çalışmaktadır. Dışa mal satmak, sermaye yönlendirmek ile ilgili bu güce sahip olmak kendi başına önemli bir şey ifade etmemektedir. Esas olan bu gücün karşı taraflara kabul ettirilmesini, ve kabul eden tarafların da gelir düzeyinin yüksek olmasını gerektirir.

Yeni dünya düzeninde Batılı ülkeler, karşı taraflara sahip oldukları bu gücü kolayca kabul ettirme olanağı bulmuşlardır⁷. Öte yandan, gücün kullanılması için karşı tarafın "gelir düzeyi sorununu", bu ülkelerin ekonomik gelişmeleri konusunda gösterdikleri "ilgi" ile çözümlenme yoluna gitmişlerdir. Bu ilginin gerçek amacı, Batı ülkelerinin gelişmekte olan ülkelerin ekonomik refahını artırmaktan (bireylerine ekonomik özgürlük kazandırmaktan)

⁶ (a), (b) ve (c)'nin gelişmekte olan ülkelere bileşik etkisi, bu ülkelerin "krizlerle" karşılaşma olasılığını artırmaktadır.

⁷ Gelişmekte olan ülkelere ne denli bu güce sahip olma ve kullanım olanağı verilebilir sorusu önemli olmasına karşın, kapsam dışı bırakılmıştır.

çok kendi uluslar ötesi kuruluşlarının bu ülkelerde "satış hasılatlarını" maksimize edici gelir tabanını yükseltmektir.

Aynı şekilde, bu yöntemdeki demokratik koşulların oluşturulması ile ilgili görüşleri ise, bu ülkelerin "cola", "Rolex" v.s. talepleri konusunda sahip olduğu şu anlayışı yansıtmaktadır: "Bu malları talep ettirecek gelir düzeyinin varlığı, bireyleri daha fazla demokrasi talep etmeye yöneltir."

Devlet bugün bu görüşlerin baskısı altında, kısıkcı içindedir. Bu görüşlerin bileşkesi "krizlerin" nedenidir. Krizler, uzun sürmeleri halinde, ulusal bağımsızlığın simgesi olan devletin, "bireylerin koruyucusu" olma niteliğini yitirmesine neden olabilir. Bu niteliğini yitirmiş devlet, tekelleşmiş güç odaklarıncı istenilen tarafa kolayca çekilebilir ve "tekellerin koruyucusu" niteliğini alır. Ulusal bağımsızlık gerçekte kaybedilmiş, anlamını yitirmiş fakat kağıtlar üstünde yazılı bir öge olarak yer alır. Günümüzde bir ulusun bağımsızlığını yitirmesi için, dış güçlerin, silahlı bir çatışma sonucu, ülke sınırlarını aşarak, ülke topraklarını işgal etmesine gerek yoktur. Ulusal bağımsızlık, ulusal kültürel değerleri, tarihsel deneyimler sonucu oluşmuş yargıları inkar ederek, körü körüne inanılmış dış dayatmalara dayalı görüşlerin hayata geçirilmesi ile de kaybedilebilir.

Devlet kendini uluslar arasında yalnızlığa itmeden, ulusal bağımsızlığını korumaya duyarlı, bilinçli bir davranış sergilemelidir. Kuşkusuz, bu davranış, toplumu oluşturan bireylerin kendi devletlerinin uluslararası platformlarda saygın konum kazanması için gösterecekleri duyarlılığın ve devleti kendi özgürlüklerinin tek koruyucusu olarak görevlendirmede gösterecekleri irade ve kararlılıkların bir türevidir.

KAYNAKÇA

BARLOW, Maude, CLARKE, Tony, (1998), **MAI and the Threat to American Freedom**, Stoddart Publishing Co. Limited, NY.

Dünya Bankası, (1997), "Dünya Kalkınma Raporu 1997 Değişen Dünyada Devlet", **İktisat İşletme ve Finans**, Ağustos, s. 8-31.

EBENSTEIN, William, (1961), **Today's ISMS**, Prentice-Hall, Inc., NJ.

The Economist Survey, (1997), **The Future of State**, London, 20 Eylül.

FRIEDMAN, Milton, (1962), **Capitalism and Freedom**, The University of Chicago Press, Chicago.

GUPTA, Pranay, (1998), "A Jump-Start For The Poor," **Newsweek**, 26 Ekim, s.4

MAITRA, Priyatosh, (1997), "Globalization of Capitalism, Agriculture and the Negation of States," **International Journal of Social Economics**, Vol. 24, Issue 1/2/3, s. 237-254.

MILL, J.S., (1971), **Three Essays**, Oxford University Press, London (yeniden basım).

RODRIK, Dani, (1997), **Has Globalization Gone Too Far?**, Institute For International Economics, Washington, DC.

SPICH, Robert S., (1995), "Globalization Folklore Problems of Myth and Ideology in the Discourse on Globalization," **Journal of Organizational Change Management**, Vol. 8, Issue 4, s. 6-29.

STEINGARD, David S., FITZGIBBONS, Dale E., (1995), "Challenging the Jaggernaut of Globalization a Manifesto for Academic Praxis," **Journal of Organizational Change Management**, Vol. 8, Issue 4, s. 30-54.